

Zofia Aleksandra Macios

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.

Kontekst kanoniczny, literacki, teologiczny, Księgi Rut

Celem prezentowanej rozprawy jest ukazanie kontekstu literackiego i teologicznego Księgi Rut w kluczu zbiorów kanonicznych. Przedstawiony cel badawczy wykazał, że Księga Rut nie jest wyizolowanym opowiadaniem o trudnych losach rodziny z Judei, czy też o perypetiach miłosnych, lecz swoje najpełniejsze znaczenie posiada w swym środowisku kanonicznym i wnosi własny wkład do prawdy Bożego objawienia zawartego w Piśmie Świętym.

W rozprawie wykorzystano elementy metody diachronicznej i synchronicznej, przeprowadzono egzegezę kanoniczną oraz badania intertekstualne pomiędzy poszczególnymi tekstami biblijnymi. Zastosowana została również analiza semantyczna wyrażen hebrajskich oraz porównanie motywów literackich, które są wspólne dla Księgi Rut i innych ksiąg biblijnych.

Całość rozprawy składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym rozdziale o charakterze wprowadzającym przedstawiony został stan badań, w którym uwzględniono główne hipotezy na temat datacji, autorstwa, a następnie kwestii związanych z gatunkiem literackim, strukturą i treścią Księgi Rut. Szerzej potraktowano kwestie datacji powstania księgi czy tekst ten pochodzi z okresu przedwygnaniowego czy powygnaniowego. Zaprezentowano również badania nad stylem języka księgi. Omówiono także przesłanie teologiczne Księgi Rut, w której obecność Boga jest jedynie sugerowana, natomiast nacisk położony zostaje na człowieka jako współpracownika Boga oraz na ludzką inicjatywę. Dobre uczynki człowieka tworzą nawet podstawę modlitwy do JHWH o Jego błogosławieństwo. JHWH ukazy w księdze jest tym, który kryzys przemiana w obiecującą przyszłość. Co więcej błogosławieństwo JHWH nie ogranicza się do pojedynczej rodziny, lecz rozciąga się znacznie szerzej.

W rozdziale drugim przeanalizowano informacje na temat procesu kształtowania się kanonu ksiąg biblijnych w tradycji hebrajskiej (TM) i greckiej (LXX). Następnie potwierdzono obecność Księgi Rut w Qumran oraz odniesień do postaci Rut w Nowym Testamencie. Kolejno zostały przedstawione starożytne spisy ksiąg biblijnych, zarówno w przekazach żydowskich, jak i chrześcijańskich, z wyszczególnieniem miejsca, które zajmowała w nich Księga Rut. Spisy zachowane u Flawiusza, świadczące o 22 księgach oraz o kolejności omawianych przez niego ksiąg w *Dawnych dziejach Izraela* potwierdziły umiejscowienie Księgi Rut zaraz po Księdze

Sędziów o przed Księgami Samuela, czyli tak jak w LXX. Następnie zwrócono uwagę na nawiązania do Księgi Rut we wczesnej egzegezie żydowskiej. W Talmudzie Księga Rut znajduje się na pierwszym miejscu wśród Pism, poprzedzając Psalmy. Co więcej spisy rabiniczne i chrześcijańskie potwierdziły odmienne uporządkowania Proroków i Pism, które powstały wśród różnych ugrupowań wspólnoty żydowskiej i funkcjonowało równoległe obok siebie aż do czasów Hieronima.

W rozdziale trzecim ukazana została próba przedstawienia istotnych związków literackich w kontekście kanonicznym LXX. Pod uwagę zostały wzięte przede wszystkim czas i miejsce Księgi Rut w odniesieniu do bezpośrednio sąsiadujących z nią ksiąg, to jest Księgą Sędziów oraz 1 i 2 Samuela. Analiza została poszerzona o terminologię i charakterystyczne motywy występujące w Księdze Rut i w sąsiadujących z nią księgach w tym schemacie. Na podstawie przeprowadzonych badań wykazano, że starożytna tradycja kanoniczna uznała Rt za część Sdz opierając się na solidnych podstawach historycznych i literackich. Pod względem czasoprzestrzennym jej autor/ autorka nie tylko umieścił ją w czasach „kiedy władali sędziowie” (Rt 1,1), ale również w tym samym środowisku geograficznym, tak jak ostatnie dwa opowiadania Sdz (rozd. 17-18, 19-21). W kontekście zarówno od strony literackiej, jak i przekazu teologicznego, Księga Rut może być odczytywana jako polemika z przekazem Sdz. Przedstawia ona bowiem odmienne postawy wobec Boga i relacje międzyludzkie, szczególnie wobec kobiet, tworząc przyjazną atmosferę, mimo tragicznych wydarzeń na początku księgi. Co więcej Księga Rut kończy się odrodzeniem linii rodowej, z której przyjdzie przyszy król Izraela Dawid.

Postać Dawida niezaprzeczalnie łączy Księgę Rut z 1 i 2 Samuela, która tworzy pomost między czasem, gdy nie było jeszcze króla (Sdz) a wybraniem Dawida na króla i jego panowaniem (1 i 2 Sm). Według wykazanych analogii na poziomie leksykalnym oraz tematycznym między Rt a 1 i 2 Sm można odczytywać księgę jako polityczną legitymizację sprawowania władzy przez dynastię Dawidową. Umieszczona na końcu genealogia (Rt 4,18-22) wyraźnie łączy historię rodziną opisaną w Rut z osobą Dawida. Na podstawie analizy kontekstu literackiego wskazano, że kluczowe sceny opowiadania (Rt 1 i 3), mają swoje bezpośrednie paralele w życiu Dawida (w 1 i 2 Sam).

W rozdziale czwartym Księga Rut została poddana analizie w kontekście zbioru Pism, czyli uporządkowana w ramach kanonu żydowskiego. W zbiorze tym Księga Rut zajmuje różne miejsca w kolejności ksiąg biblijnych. Punktem wyjścia w tej części opracowania było umiejscowienie

Księgi Rut przed Psalmami co przekazuje najstarsza lista z Talmudu babilońskiego (*Baba Batra 14b*). Taki sposób uporządkowania ksiąg podkreśla związek Rut z Dawidem jako głównym autorem psalmów, które było uznawane w tradycji żydowskiej. Związki tematyczne między obydwoma księgami, opierają się na kluczowych pojęciach: ucieczka/schronienia, skrzydła, łaskawość. W strukturze obu ksiąg dostrzeżono też przejście od lamentacji do pochwały. Powyższe związki tematyczne wskazały na Rut jak wzór pobożności opiewanej w psalmach.

Następnie przedstawiono powiązanie wynikające z umiejscowienia Księgi Rut po Księdze Przysłów a przed Pieśnią nad Pieśniami. Kolejność ta występuje w Kodeksie Szera, na którym opierają się wydania krytyczne Biblii Hebrajskiej (BHS). Na uzasadnienie takiego uporządkowania wskazano na podstawie omówienia analogii między dzielną kobietą z poematu Prz 31 a Rut. Punktem wyjścia porównania obu tekstów stało się hebrajskie określenie *'ēšet ḥajil* – „kobieta dzielna” (Prz 31, 10), które odzwierciedla ideał kobiety starożytnego Izraela, a także Rut, która jako jedyna w Biblii nosi to miano, a nazwał ją tak Booz (Rt 3,11). Zestawienie obu ksiąg obok siebie podkreśla i stawia w krytycznym dialogu ich odmienną prezentację cudzoziemek.

Rozdział piąty został poświęcony istotniejszym związkom intertekstualnym Księgi Rut z innymi księgami, które pozwalają spojrzeć na Księżę Rut z szerszej perspektywy kanonicznej. Kwestie te zostały ukazane w kluczu trzech zbiorów Biblii Hebrajskiej. Przede wszystkim w kontekście tradycji Pięcioksięgu, a w szczególności Księgi Rodzaju, a następnie w niewielkim stopniu do zbioru Proroków i zbioru Pism.

Teksty z Pięcioksięgu pozwoliły głębiej zrozumieć bardzo negatywny obraz Moabitów i panujące relacje między Izraelitami i Moabitami. Szczególnie zakaz związków z Moabitami aż do 10 pokolenia. W tym kontekście opowiadanie o Rut nabiera wyjątkowego znaczenia, ponieważ nie tylko przekracza te ograniczenia, lecz także tworzy zupełnie inny obraz Moabitki. Zarzuty skierowane wobec Moabitów, że nie wsparli Izraelitów w czasie wędrówki z Egiptu do Ziemi Obiecanej, są w postępowaniu Rut odwrócone wtedy, gdy opiekuje się Noemi, zapewnia jej pożywienie, a na koniec i potomka.

Kolejno podjęto analizę związków Księgi Rut z Prorokami. Być może ze względu na formę tych ksiąg nie wykazano aż tak wielu cech wspólnych. Wskazano jedynie na obecność wyroczeni przeciw Moabowi, w których jest on ukazywany jako wróg Izraela. Mimo różnic w formie literackiej, jakie reprezentują te księgi, udało się zaznaczyć pewne wspólne elementy na

płaszczyźnie językowej oraz teologicznej między Księgą Rut a Księgą Izajasza. Częste użycie terminu *go'el* w Księdze Izajasza jako metafory Boga JHWH, Odkupiciela Świętego Izraela pozwoliło głębiej zrozumieć znaczenie tego terminu w Księdze Rut. Podobnie jak uniwersalistyczny przekaz o obecności innych narodów w świątyni Pana. Wizja ta otwiera nowy rozdział również w postrzeganiu Moabitów, a Rut może stanowić tego zapowiedź.

Na Księgę Rut warto spojrzeć również w kontekście szerszego kanonu Biblii chrześcijańskiej, czyli z perspektywy Nowego Testamentu. W dotychczasowych badaniach często koncentrowano się na genealogii Jezusa, który jest oczekiwanym Mesjaszem. Sama postać Rut jest wymieniona w genealogii Jezusa wśród czterech kobiet Starego Testamentu w Ewangelii według Świętego Mateusza (1,5). Genealogia ta rozpoczyna się od Abrahama, a wyliczone kobiety to: Tamar, Rachab, Rut i dawna żona Uriasza, czyli Batszeba, która jednak nie jest nazwana swoim imieniem. Genealogia ta przedstawia skrócony rodowód, opierający się na trzech istotnych postaciach: Abraham, Dawid, Jezus Chrystus. W nawiązaniu do Rut autor dał wyraz duchowej relacji Rut z Abrahamem (Rt 2,11), a także fizycznym związkiem tego rodu od Peresa przez Rut do Dawida (4,18-22). Zaakcentowanie związków fizycznych z ojcem żydowskiego narodu potwierdziło, że nie były one jedynym kryterium wypełnienia przez Pana obietnic Przymierza. Rut, Rachab, nawet Tamar dzięki aktowi wiary weszły w obręb duchowych, a nie fizycznych błogosławieństw, obejmujących lud Przymierza. Aspektem, który należałoby podjąć w szczegółowych badaniach stanowiących kontynuację niniejszej rozprawy, jest rozstrzygnięcie w jakim stopniu wpływ na pozycję Księgi Rut w poszczególnych kanonach biblijnych miały kontrowersje między różnymi, często stojącymi w opozycji, wspólnotami religijnymi.

Dla każdego Izraelity Rut jest postacią pozytywną i z tego względu zajmuje wyjątkowe miejsce w tradycji żydowskiej. Przenoszenie Księgi Rut, które znalazło swój finał w powiązaniu jej ze Świętem Tygodni upamiętniającym nadanie Prawa na Synaju może stanowić przejaw prób zamykania żydowskiego kanonu biblijnego podejmowanych na przestrzeni wieków. Z uwagi na burzliwą historię Izraela i żywą potrzebę wzmacniania tożsamości narodowej, opowiadanie o Rut nie mogło skończyć się inaczej niż zaakcentowaniem istoty prozelityzmu. Z perspektywy Izraela przyjęcie Prawa jest jedyną drogą do zbawienia dla wszystkich narodów.

Z drugiej zaś strony uwzględnienie postaci Rut w Mateuszowej genealogii Jezusa jako jednej z czterech kobiet, które nie są Izraelitkami akcentuje uniwersalistyczny wymiar otwarcia pierwotnego Kościoła w dobie sporów o stosunek wspólnoty złożonej z Izraelitów do nie-żydów

i kontrowersji związanych z prozelityzmem, czemu 208 niejednokrotnie dają wyraz autorzy Nowego Testamentu. W tym kontekście warto odczytać ofiarę Chrystusa, która oznacza, że chrześcijanie zostali wykupieni za cenę śmierci na krzyżu, a ich wyzwolenie ma ostatecznie prowadzić do sławienia Bożej chwały. Aspekt ten jest istotny, ponieważ Stary Testament i Nowy Testament są zgodne, że wybawieni zostali wyzwoleni po to, by służyć Bogu, który oczekuje od nich etycznego zachowania.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Lidia N...'.

Zofia Aleksandra Macios

Summary of the doctoral dissertation

Canonical, literary, theological context of the Book of Ruth

The purpose of the presented dissertation is to show the literary and theological context of the Book of Ruth in the key of canonical collections. This research objective has shown that the Book of Ruth is not an isolated account of complicated faith of an Judean family, or of the love affairs, but has its fullest meaning in its canonical environment and adds its own contribution to the truth of God's revelation in the Scriptures.

The dissertation consists of five chapters. The first introductory chapter presents the state of research, which includes the main hypotheses on the date of authorship and then on issues related to the literary genre, structure and content of the Book of Ruth. The dating of the book question is more widely considered, whether this text comes from the pre-release or post-departure period, is more broadly considered. Research on the language style of the book is also presented and the main elements of the theological message are discussed. The theological message of the Book of Ruth, in which God's presence is only suggested, is also discussed, while the emphasis is on man as a collaborator of God and on human initiative. Man's good deeds even form the basis of prayer for JHWH for His blessing. JHWH's book is the one that transforms the crisis into a promising future. Moreover, JHWH's blessing is not limited to a single family, but extends much more widely.

Chapter two examines information on the process of canonization of biblical books in the Hebrew (TM) and Greek (LXX) traditions. Subsequently, testimonies were quoted regarding the text of the Book of Ruth (Qumran) and references to the character of Ruth in the New Testament. In turn, ancient censuses of biblical books were presented, both in Jewish and Christian accounts, pointing the place the Book of Ruth occupied in both of them. Then attention was paid to references to the Book of Ruth in early Jewish exegesis. The inventories preserved by Flavius, testifying to the 22 books and the order of the books he discussed in the ancient history of Israel, confirmed the location of the Book of Ruth immediately after the Book of Judges before the Books of Samuel, that is, as in LXX. Subsequently, attention was drawn to references to the Book of Ruth in the early Jewish exegesis. In the Talmud, the Book of Ruth comes first among the Scriptures, preceding the Psalms. Moreover, rabbinical and Christian censuses confirmed the different orders

way of sorting out the books highlights Ruth's relationship with David as the main author of the Psalms, which was recognized in the Jewish tradition. The thematic relationships between the two books are based on key concepts: escape/refuge, wings, graciousness. The structure of both books also noted the transition from lamentation to praise. These thematic associations pointed to Ruth as a model of piety in psalms.

The connection resulting from the location of the Book of Ruth after the Book of Proverbs and before the Song of Songs was then presented. This order appears in the Codex of Sher, on which critical editions of the Hebrew Bible (BHS) are based. The rationale for such an arrangement was indicated by discussing the analogy between a brave woman from the poem Prov. 31 and Ruth. The starting point of the comparison of the two texts was the Hebrew term *'ēšet ḥajil* – "brave woman" (Prov. 31:10), which reflects the idea of the woman of ancient Israel, as well as Ruth, who is the only one in the Bible to bear this name, and called her so Booz (Rt 3:11). The juxtaposition of the two books side by side highlights and puts in a critical dialogue their different presentation of foreigners.

Chapter five is devoted to the more important intertextual relationships of the Book of Ruth with other books that allow us to look at the Book of Ruth from a broader canonical perspective. These issues are shown in the key of the three collections of the Hebrew Bible. First of all, in the context of the tradition of the Torah, and especially the Book of Genesis, and then to a small extent to the collection of prophets and the collection of Scriptures.

The texts of the Pentateuch allowed us to understand more deeply the very negative image of the Moabites and the prevailing relations between the Israelites and the Moabites. Especially the ban on relationships with Moabites up to 10 generations. In this context, the story of Ruth takes on a unique meaning, because it not only exceeds these limitations, but also creates a completely different image of Moabites. The allegations against the Moabites that they did not support the Israelites during the journey from Egypt to the Promised Land are reversed in Ruth's proceedings when he takes care of Noemi, provides her with food, and finally a descendant.

In turn, an analysis of the relationship of the Book of Ruth with the Prophets was undertaken. Perhaps due to the form of these books, not so many common features have been shown. It was indicated only for the presence of the oracle against Moab, in which he is seen as the enemy of Israel. Despite the differences in literary form represented by these books, it was possible to mark some common elements at the linguistic and theological level between the Book

sacrifice, which means that Christians were redeemed at the cost of death on the cross, and their liberation is ultimately intended to lead to the glory of God's glory. This aspect is important because the Old Testament and the New Testament agree that the deliveries have been liberated in order to serve God who expects them to behave ethically.